

NIEUWSBRIEF

INSTITUUT NATUUR- EN BOSONDERZOEK

Donderdag 1 juli 2021

Een nieuwe boomziekte: de roetschorsziekte

De voorbije jaren kreeg het Diagnosecentrum Bomen van het INBO veel vragen van overheden, particulieren en groenbeheerders over de roetschorsziekte. Dit is een schimmelinfectie die vooral bij gewone esdoorn schade aanricht. In 2016 werd de eerste waarneming gerapporteerd. Vanaf dan volgden er snel meer, vooral in (rand)stedelijk gebied.

Indicator in de kijker: Oppervlakte beheerovereenkomsten met natuurdoelen

Deze indicator toont de oppervlakte landbouwgrond waarvoor beheerovereenkomsten met natuurdoelen afgesloten zijn. Deze oppervlakte nam het laatste jaar in nagenoeg alle categorieën af. Dit komt omdat voor een aantal overeenkomsten de termijn van vijf jaar is verstreken en het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma pas start in 2023.

Een nieuwe Rode Lijst van dagvlinders

Voor de nieuwe Rode Lijst dagvlinders evalueerden we 75 soorten. Hiervan zijn 20 soorten Regionaal Uitgestorven, 3 Ernstig Bedreigd, 7 Bedreigd, 9 Kwetsbaar en 2 Bijna in Gevaar. De overige 34 soorten zijn Momenteel niet in Gevaar.

Heivlinders kunnen ver vliegen, weinigen doen het

Sinds 1950 komt de heivlinder in Vlaanderen in steeds minder gebieden voor. Voor het soortenbeschermingsplan van de heivlinder voerden we een genetische populatiestudie uit. Hierdoor kregen we meer inzicht in het effect van habitatfragmentatie op de populatiestructuur en connectiviteit tussen de populaties.

INBO in Europa - de Europese Biodiversiteitsstrategie en Horizon Europe

Met partners binnen Europa werken we bij het INBO toe naar een gezamenlijk doel voor de komende tien jaar: de EU-Biodiversiteitsstrategie 2030 "Bringing Nature Back into our Lives". Via Europese financiering kunnen we kennis uitwisselen én gezamenlijk

onderzoeksuitdagingen aanpakken. Dit is nodig gezien de omvang van de uitdagingen die op ons afkomen in een dichtbevolkte regio zoals Vlaanderen.

Advies in de kijker: Advies over de ecologische kwetsbaarheid van bevaarbare waterlopen bij droogte

Bij droogtes in 2017, 2018 en 2019 zag de overheid zich genoodzaakt om watercaptatie vanuit waterlopen te beperken. Omdat een duidelijk afwegingskader ontbrak, startte in 2020 een studie om dergelijk kader te maken. Een belangrijk luik hierbij is de afweging of en wanneer er maatregelen nodig zijn om te lage debieten en peilen in waterlopen te voorkomen in functie van de ecologische doelstellingen.

Eerste resultaten van libellenmeetnetten: één stijger, drie dalers

Uit de eerste resultaten van de libellenmeetnetten voor de periode 2016 - 2020 blijkt de rivierrombout sterk in aantal toe te nemen, de maanwaterjuffer en de Kempense heidelibel in aantal af te nemen, en de gevlekte witsnuitlibel sterk in aantal af te nemen.

Invasie van Noord-Aziatische modderkruiper slecht nieuws voor grote modderkruiper

Op 11 juni troffen onze medewerkers tijdens een visstandsbemonstering honderden Noord-Aziatische modderkruipers aan vlakbij Bocholt in Limburg. De aanwezigheid van deze nieuwe invasieve exoot was wel verwacht, maar de enorme aantallen zijn slecht nieuws voor de inheemse en beschermde grote modderkruiper.

Get on #BOARD21

#BOARD21 staat voor "Be Open about Animal Research Day". Deze open-communicatie-dag over het gebruik van proefdieren is een initiatief van de European Animal Research Association (EARA). Samen met andere Belgische onderzoeksinstituten ondertekende het INBO de doelstelling om openlijk over het gebruik van proefdieren te communiceren.

Een nieuwe boomziekte: de roetschorsziekte

De voorbije jaren kreeg het Diagnosecentrum Bomen van het INBO veel vragen van overheden, particulieren en groenbeheerders over de roetschorsziekte. Dit is een schimmelinfectie die vooral bij gewone esdoorn schade aanricht. Deze boomziekte kwam tot voor kort niet voor in Vlaanderen. In 2016 werd de eerste waarneming gerapporteerd. Vanaf dan volgden er snel meer, vooral in (rand)stedelijk gebied. We bundelden [informatie over de ziekte en richtlijnen voor de aanpak](#) in een advies.

De roetschorsschimmel dankt zijn naam aan de dikke, zwarte sporenlaag die tevoorschijn komt nadat de schors van de boom opengebarsten is. Het optreden van de roetschorsziekte wordt gelinkt aan extreme droogte en hitte. Het is dus geen toeval dat ze tijdens de voorbije erg droge jaren op de voorgrond trad.

Deze schimmelinfectie leidt niet alleen tot problemen bij bomen. Langdurig of intensief inademen van de schimmelsporen kan ook gezondheidsproblemen bij mensen veroorzaken, met name een ontsteking van de longblaasjes. Deze risico's zijn in eerste instantie het grootst voor bos- en groenarbeiders die instaan voor de verwijdering en verwerking van de geïnfecteerde bomen. Persoonlijke beschermingsmiddelen zijn tijdens het werken met deze bomen dan ook noodzakelijk. Voor wandelaars of occasionele passanten zijn de risico's beperkt. Op plaatsen waar veel volk langs loopt, worden deze bomen hoe dan ook best snel verwijderd, ook omdat afgestorven bomen op die plaatsen vaak veiligheidsrisico's meebrengen.

[Peter Roskams](#) en Arthur De Haeck

Beeld boven: Roetschorsschimmel (foto NBO)

Indicator in de kijker: Oppervlakte beheerovereenkomsten met natuurdoelen

Deze indicator toont de oppervlakte landbouwgrond waarvoor beheerovereenkomsten met natuurdoelen afgesloten zijn. Deze oppervlakte nam het laatste jaar in nagenoeg alle categorieën af. Dit komt omdat voor een aantal overeenkomsten de termijn van vijf jaar is verstreken en het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma pas start in 2023. De beheerovereenkomsten voor de aanplant en het onderhoud van een (kap)haag namen wel nog toe.

Sinds 2000 kunnen actieve landbouwers beheerovereenkomsten voor vijf jaar sluiten met de Vlaamse overheid. In de praktijk gebeurt dit via de Vlaamse Landmaatschappij. Een beheerovereenkomst bestaat uit een of meerdere beheerpakketten waarvoor de landbouwer een jaarlijks vergoeding krijgt. Ieder beheerpakket bevat maatregelen en voorschriften die het milieu, de natuur en het landschap ten goede komen. Landbouwers kunnen zo op vrijwillige basis meewerken aan de realisatie van de natuur- en milieudoelstellingen in Vlaanderen.

De indicator toont de evolutie van volgende pakketten:

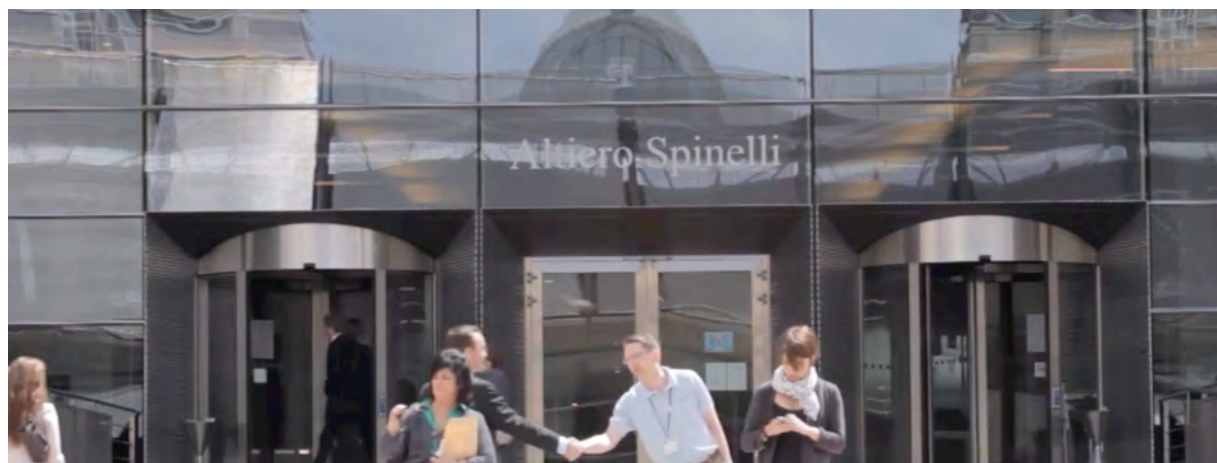
- botanisch beheer voor de ontwikkeling van soortenrijk grasland
- perceelsrandenbeheer voor het bufferen van kwetsbare landschapselementen en het voorzien van nectar en pollen voor bestuivers
- soortbescherming om bijvoorbeeld het leefgebied van akker- en weidevogels te verbeteren

- het onderhoud van kleine landschapselementen zoals houtkanten, hagen en heggen.

[>> Naar de Indicator](#)

[Peter Van Gossum](#)

Beeld boven: Akkerrand naast natuurgebied (foto Jeroen Mentens - Vildaphoto)

INBO in Europa - EU-Biodiversiteitsstrategie en Horizon Europe

De onderzoeksagenda 2020-2024 van het INBO is samengevat in de [Position Paper](#). We werken in vele domeinen: van invasieve soorten tot natuurlijk kapitaal, in aquatische en terrestrische omgevingen, van zeevogels tot bodembiodiversiteit, en zoveel meer. Met ons onderzoek willen we het beleid wetenschappelijk ondersteunen, zowel op Vlaams, nationaal als Europees niveau. Met partners binnen Europa werken we toe naar een gezamenlijk doel voor de komende tien jaar: de [EU-Biodiversiteitsstrategie 2030](#) "Bringing Nature Back into our Lives".

Waar onze eigen middelen niet voldoen, zoeken we externe financiering via het [Eigen Vermogen van het INBO](#). De Europese Commissie ondersteunt onderzoekers om mee de basis te leggen voor deze strategie. Dit gebeurt onder meer door middel van het [Horizon Europe Programma](#). Via deze Europese financiering kunnen we kennis uitwisselen én gezamenlijk onderzoeksuitdagingen aanpakken. Dit is nodig gezien de omvang van de uitdagingen die op ons afkomen in een dichtbevolkte regio zoals Vlaanderen. In de volgende nieuwsbrieven lichten we graag onze Europese samenwerkingen toe.

[Veronique Adriaenssens](#)

"Making nature healthy again is key to our physical and mental wellbeing and is an ally in the fight against climate change and disease outbreaks. It is at the heart of our growth strategy, the European Green Deal, and is part of a European recovery that gives more back to the planet than it takes away."

Ursula von der Leyen, President of the European Commission

Advies in de kijker: Advies over de ecologische kwetsbaarheid van bevaarbare waterlopen bij droogte

Vlaanderen werd in 2017, 2018 en 2019 geconfronteerd met langdurige periodes van droogte. Hierdoor zag de overheid zich genoodzaakt om watercaptatie vanuit waterlopen te beperken. Omdat een duidelijk afwegingskader ontbrak, startte in 2020 een studie om dergelijk kader te maken. Dat moet toelaten om tijdens periodes van toekomstige waterschaarste weloverwogen beslissingen te nemen. Een belangrijk luik hierbij is de afweging of en wanneer er maatregelen nodig zijn om te lage debieten en peilen in waterlopen te voorkomen in functie van de ecologische doelstellingen.

In dit advies stellen we een indeling voor van de bevaarbare waterlopen op basis van hun ecologische kwetsbaarheid. In een eerder advies deden we dat ook al voor de onbevaarbare waterlopen. De idee daarbij is dat hoe kwetsbaarder de waterloop, hoe strenger de noodzakelijke maatregelen moeten zijn om de aquatische fauna en flora te beschermen bij extreem lage debieten en/of waterpeilen. We deelden de bevaarbare waterlopen in drie categorieën in:

- Ecologisch zeer kwetsbare waterlopen
- Ecologisch kwetsbare waterlopen
- Ecologisch minder kwetsbare waterlopen

Wanneer is nu bij droogte een captatieverbod aangewezen om de ecologische doelen te kunnen blijven realiseren? Door de grote verschillen tussen de bevaarbare waterlopen is het niet mogelijk om één drempelwaarde voor te stellen. Een estuarium zoals de Zeeschelde verschilt immers sterk van bijvoorbeeld de Maas of een grote beek zoals de Grote Nete. Deze waterlopen vragen daarom (deels) een andere aanpak.

We stellen hiervoor verschillende drempels voor. We baseerden ons op historische hydrologische statistieken en debiettijdsreeksen, maatgevende vispassagedebieten, wetenschappelijke literatuur en expertkennis. Omdat de duur van de droogteperiodes tijdens het laagwaterseizoen en de nodige buffercapaciteit om ecologische schade te vermijden niet kunnen worden voorspeld, hanteerden we daarbij het voorzorgsprincipe.

Op basis van verder onderzoek en voortschrijdend inzicht kan het nodig zijn om in de toekomst de drempelwaarden bij te stellen. Dit advies is alvast een aanzet voor de onderbouwing van een ecologisch afwegingskader en het Vlaams reactief afwegingskader.

[David Buysse](#)

[>> Lees het integrale advies](#)

Heivlinders kunnen ver vliegen, weinigen doen het

Sinds 1950 komt de heivlinder in Vlaanderen in steeds minder gebieden voor. We vinden deze soort enkel nog in de gefragmenteerde heidegebieden in de Kempen en de droge graslanden in de kustduinen. Voor het soortenbeschermingsplan van de heivlinder voerden we een genetische populatiestudie uit. Hierdoor kregen we meer inzicht in het effect van habitatfragmentatie op de populatiestructuur en connectiviteit tussen de populaties. De studie gebeurde in opdracht van Natuur en Bos en verliep in samenwerking met Natuurpunt.

Uit de studie konden we de volgende conclusies trekken:

- Heivlinders kunnen langere afstanden afleggen dan verwacht. Eén individu vloog van de kust naar de Kempen en legde hierbij een afstand van meer dan 100 km af.
- Ondanks deze hoge dispersiecapaciteit, vonden we maar enkele exemplaren die ook grote afstanden aflegden.
- Er lijken genetisch grote verschillen te bestaan tussen de kustpopulaties en die van de Kempen.
- De waargenomen populaties zijn met 20 tot 54 individuen erg klein. In 72 % van de populaties vonden we bewijzen van inteelt.

Op basis van deze bevindingen stelden we voor de nabije toekomst translocatieplannen op. (Her)introductions in geschikte leefgebieden moeten voor een betere spreiding zorgen en zo tot een

hogere connectiviteit tussen populaties leiden. Om de genetische diversiteit in bestaande populaties een boost te geven, zullen we ook individuen tussen populaties uitwisselen.

[Annelore De Ro](#), An Vanden Broeck, Leen Verschaeve, Ilf Jacobs, Filiep T'Jollyn, Hans Van Dyck, Dirk Maes

Meer lezen? Annelore De Ro, An Vanden Broeck, Leen Verschaeve, Ilf Jacobs, Filiep T'Jollyn, Hans Van Dyck & Dirk Maes. Occasional long distance dispersal does not prevent inbreeding in a threatened butterfly (submitted, BMC Ecology & Evolution).

Beeld boven: Heivlinder (foto Dirk Maes)

Eerste resultaten van libellenmeetnetten: een stijger, drie dalers

Via de [soortenmeetnetten](#) willen het INBO en Natuur en Bos betrouwbare informatie verzamelen over prioritaire soorten in Vlaanderen. Deze meetnetten bestaan uit een aantal vastgelegde plaatsen waar vrijwilligers gestandaardiseerde tellingen uitvoeren onder coördinatie van Natuurpunt Studie. Deze langetermijnmonitoring startte in 2016.

Uit de eerste resultaten van de libellenmeetnetten voor de periode 2016 - 2020 blijkt:

- de rivierrombout sterk in aantal toe te nemen
- de maanwaterjuffer en de Kempense heidelibel in aantal af te nemen
- de gevlekte witsnuitlibel sterk in aantal af te nemen

De sterke toename van de **rivierrombout** volgt een gelijkaardige trend als in grote delen van West-Europa. Voorlopig blijft de verspreiding in Vlaanderen wel beperkt tot het Albertkanaal en heeft de soort nog geen rivieren weten te koloniseren.

Populaties van de **maanwaterjuffer** en de **Kempense heidelibel** komen maar op een handvol plaatsen voor in de Kempen. Jammer genoeg zagen we in de afgelopen vijf jaar toch nog een aantal van die populaties verdwijnen. Daardoor worden ze bijzonder kwetsbaar en dreigen ze definitief te verdwijnen uit Vlaanderen en ook uit België.

De **gevlekte witsnuitlibel** kende over de jaren heen een ongunstige trend met dalende aantallen ondanks het feit dat 2018 een zeer gunstig jaar was. De laatste twee jaren echter waren de getelde aantallen zeer laag. Mogelijk gaat het hier om natuurlijke jaarlijkse schommelingen die eigen zijn aan de meeste insectensoorten. Verdere monitoring zal hierover uitsluitsel geven.

Voor de andere libellen die opgevolgd worden is de tijdreeks te kort, waardoor er onvoldoende data zijn om betrouwbare trends te berekenen. Resultaten hierover verwachten we in de komende jaren. Ook voor de soorten uit de andere soortengroepen (amfibieën, dagvlinders...) zullen we in de komende jaren de trends berekenen.

[Toon Westra](#), Geert De Knijf en Hannes Ledegen

Meer lezen? [Westra T, De Knijf G, Ledegen H, Van De Poel S, Piesschaert F en Onkelinx T\(2021\). Resultaten van de Vlaamse libellenmeetnetten voor de periode 2016 - 2020. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2021 \(12\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: \[doi.org/10.21436/inbor.34106517\]\(https://doi.org/10.21436/inbor.34106517\)](#)

Beeld boven: Kempense heidelibel, foto Rollin Verlinde - Vildaphoto

Invasie van Noord-Aziatische modderkruiper slecht nieuws voor grote modderkruiper

Op 11 juni troffen onze medewerkers tijdens een visstandsmonsting honderden **Noord-Aziatische modderkruipers** aan in de Veldhouwerbeek vlakbij Bocholt in Limburg. De aanwezigheid van deze nieuwe invasieve exoot was wel verwacht. We vingens immers de voorbije jaren al enkele exemplaren ervan in de buurt. Ook pikten we vorig jaar aanzienlijke e(nvironmental)DNA-sporen van deze soort op, maar de enorme aantallen die we nu aantreffen sloegen ons met verstomming. De Noord-Aziatische modderkruiper vormt een bedreiging voor de inheemse en beschermde **grote modderkruiper**.

In 2012 is de exoot voor het eerst gevonden in de Tungelroyse Beek in Nederland. Vermoedelijk is hij via de Raam vanuit Nederland België binnengekomen: in 2019 dook hij op in enkele plassen van natuurreservaat het Smeetshof in Bocholt.

De Noord-Aziatische modderkruiper brengt het [soortbeschermingsprogramma van de grote modderkruiper](#) in gevaar, en snelle actie is nodig. De exoot dreigt de inheemse soort weg te concurreren en ermee te hybridiseren. Hij kan eventueel nieuwe ziektekiemen overdragen waartegen de grote modderkruiper en mogelijk andere vissoorten niet bestand zijn.

Dit jaar zal alvast Europese steun worden aangevraagd om de ongebreidelde verspreiding van deze soort een halt toe te roepen.

[Rein Brys](#), [Jeroen Van Wichelen](#)

Beeld boven: Noord-Aziatische modderkruiper (foto INBO)

Een nieuwe Rode Lijst van dagvlinders

[Rode Lijsten](#) bepalen hoe groot de kans op uitsterven van een soort is in een bepaalde regio. Ze zijn zo een belangrijke graadmeter voor het natuurbeleid. Vlaanderen heeft een lange traditie in het opmaken van Rode Lijsten. Dagvlinders zijn de eerste soortengroep waarvoor al een derde Rode Lijst werd opgemaakt, na de lijsten in 2001 en 2011.

In totaal evalueerden we 75 soorten voor deze nieuwe Rode Lijst. Hiervan zijn 20 soorten *Regionaal Uitgestorven*, 3 *Ernstig Bedreigd*, 7 *Bedreigd*, 9 *Kwetsbaar* en 2 *Bijna in Gevaar*. De overige 34 soorten zijn Momenteel niet in Gevaar.

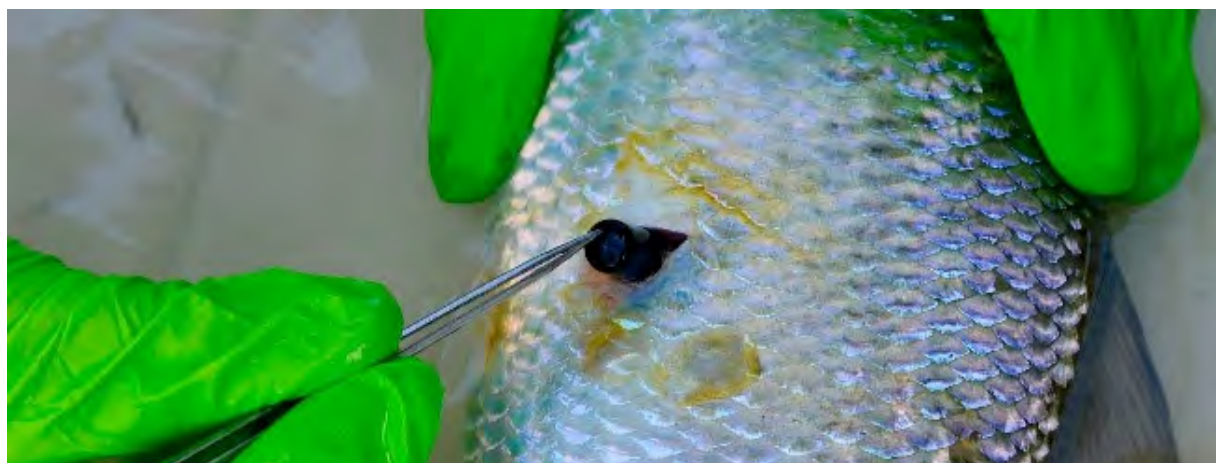
Op het eerste gezicht lijken de dagvlinders in Vlaanderen het beter te doen dan bij de vorige Rode Lijst. De “verbetering” is te danken aan enkele sterk toenemende nieuwkomers (bv. scheefbloemwitje) en aan de toename van enkele typische bossoorten (bv. grote weerschijnvlinder). Ook enkele voorheen zeldzame graslandsoorten doen het nu merkkelijk beter (bv. kleine parelmoervlinder). Anderzijds gaan vroeger vrij algemene graslandsoorten verder achteruitgaan (bv. argusvlinder). Bij dagvlinders van heidebiotopen is geen beterschap merkbaar (bv. gentiaanblauwtje en heivlinder). Opvallend blijft de achteruitgang van de kleine vos. Dit was vroeger een zeer algemene verschijning in de Vlaamse tuinen, maar nam de laatste 10 jaar met maar liefst 99% af!

[Dirk Maes](#), Marc Herremans (Natuurpunt), Pieter Vantieghem (Vlinderwerkgroep Natuurpunt), Wim Veraghtert (Natuurpunt), Ilf Jacobs (Natuurpunt), Maxime Fajgenblat (KULeuven) & Hans Van Dyck (UCLouvain)

Meer lezen?

- [Maes D, Herremans M, Vantieghem P, Veraghtert W, Jacobs I, Fajgenblat M & Van Dyck H. \(2021\). IUCN Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen 2021. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. 165 p. <https://doi.org/10.21436/inbor.34052968>](#)
- [Maes D, Herremans M, Vantieghem P, Veraghtert W, Jacobs I, Fajgenblat M & Van Dyck H \(2021\) Een nieuwe Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen. De toestand blijft ernstig maar niet hopeloos. NatuurFocus 21 \(2\): 64-72.](#)

Beeld boven: Kleine vos (foto Jeroen Mentens - Vildaphoto)

Get on #BOARD21

#BOARD21 staat voor “Be Open about Animal Research Day”. Deze open-communicatie-dag over het gebruik van proefdieren is een initiatief van de European Animal Research Association (EARA). Samen met andere Belgische onderzoeksinstituten onderschreef het INBO de doelstelling om openlijk over het gebruik van proefdieren te communiceren.

INBO en proefdieren, een rare combinatie? Het overgrote deel van onze dierproeven gebeurt met wilde dieren in het veld, bijvoorbeeld het zenderen van patrijzen of vissen. In dat opzicht wijken we dus af van het klassieke beeld van proefdieren in een laboratorium. Toch zijn ook wilde dieren als proefdier in de wetgeving opgenomen. Gebruik je (wilde) dieren voor wetenschappelijk onderzoek en ervaren deze evenveel of meer pijn dan bij een speldenprik, dan voer je volgens de wet een dierproef uit, afgezien van enkele uitzonderingen.

In het veld zijn de dieren en de omstandigheden moeilijker te controleren en op te volgen dan in het labo. Maar we doen ons uiterste best om het welzijn van de dieren te garanderen. Elke aanvraag voor een dierproef wordt grondig geëvalueerd door onze ethische commissie. De klassieke 3 V's (vermindering, vervanging en verfijning) komen hierbij aan bod, maar evengoed nemen we de proefopzet onder de loep. Allemaal met één doel voor ogen: het ongemak voor de dieren zoveel mogelijk beperken.

Onze onderzoeksresultaten dragen bij tot een betere kennis en behoud van wilde dieren en tot een beter inzicht in mogelijke conflicten tussen mens en wilde fauna. Op die manier helpt dit onderzoek mee aan het behoud van deze soorten.

Wil je graag meer weten [over dierproeven aan het INBO, bekijk dan onze webpagina](#).

[Kristof Baert](#)

Beeld boven: zender inbrengen bij een fint (foto INBO)

